

УДК 821.09.161.2"19/20"(092)ЯВОРСЬКА
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.4>

**ОПОЗИЦІЯ «СВІЙ – ЧУЖИЙ» У СТРУКТУРІ
АКСІОЛОГІЙНОГО КОЛА «Я-ГРОМАДЯНИН»
(НА МАТЕРІАЛІ ЩОДЕННИКОВОГО ДИСКУРСУ О. ЯВОРСЬКОЇ)**

**THE OPPOSITION “FRIEND – FOE”
IN THE STRUCTURE OF THE AXIOLOGICAL CIRCLE “I-CITIZEN”
(BASED ON THE MATERIAL OF THE DIARY DISCOURSE OF O. YAVORSKA)**

Дейна Л.В.,
orcid.org/0000-0003-1593-1337

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови*

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

У пропонованій статті здійснено аналіз бінарної опозиції «СВІЙ – ЧУЖИЙ» як універсальної аксіологічної категорії, що структурує мовну картину світу та виконує функцію маркування етнонаціональної ідентичності. Дослідження побудоване на матеріалі щоденникового дискурсу, у якому поєднано індивідуальний досвід мовця з колективними смислами, відображеними у мовній практиці. З'ясовано, що дихотомія «свого» й «чужого» у межах аксіологічного кола «Я-громадянин» має визначальний характер, оскільки виконує роль механізму конструювання соціальних і культурних меж, забезпечує когнітивне впорядкування дійсності та реалізує процеси самоідентифікації суб'єкта.

Підкреслено, що зазначена опозиція корелює з універсальними антитезами добра і зла, позитивного та негативного, а її функціонування відбувається крізь систему мовних стратегій, що віддзеркалюють суспільно-історичні умови та колективний досвід. Аксіологічний вимір цієї пари концептів виявляється у здатності інтегрувати індивідуальні оцінки в колективні наративи, формуючи ціннісну основу національної свідомості.

У досліджуваних щоденникових записах Ольги Яворської окреслено два основні зрізи реалізації досліджуваної опозиції: революційний та воєнний. «Свої» марковані переважно меліоративними або нейтральними експлікаторами, тоді як «чужі» позначені значно ширшим і строкатішим корпусом пейоративних номенів / атрибутів / перифраз. Лексико-семантична диспропорція між цими рядами витлумачено у зв'язку з потребою увиразнення загрозливого чинника в умовах суспільно-історичних потрясінь.

Окреслено перспективи подальших студій, пов'язаних із вивченням мовних механізмів репрезентації аксіологічних категорій у різних жанрах та дискурсах, що уможливить глибше осягнення закономірностей функціонування національно значущих концептів у сучасній українській лінгвокультурі.

Ключові слова: аксіологічне коло, меліоративна оцінка, пейоративна оцінка, опозиція «СВІЙ – ЧУЖИЙ», самоідентифікація, щоденниковий дискурс.

The proposed article deals with the analysis of binary opposition “FRIEND - FOE” as a universal axiological category that structures the linguistic world view and performs the function of marking ethnic and national identity. This study is based on the material of diary discourse, which combines the individual experience of the speaker with collective meanings reflected in linguistic practice. It is found that the dichotomy of “friend” and “foe” within the axiological circle “I-citizen” has a determining feature, since it plays the role of a mechanism for constructing social and cultural boundaries, provides cognitive ordering of reality and implements the processes of self-identification of the subject.

It is emphasized that the mentioned opposition correlates with the universal antitheses of good and evil, positive and negative, while its functioning occurs through a system of linguistic strategies that reflect socio-historical conditions and collective experience. The axiological dimension of this pair of concepts is manifested in the ability to integrate individual evaluations into collective narratives, forming the value basis of national consciousness.

Among analyzed diary entries of Olga Yavorska are outlined two main snapshots of the implementation of the studied opposition – revolutionary and military ones. “Friends” are marked mainly by ameliorative or neutral explicators, while “Foes” are marked by a much wider and more diverse corpus of pejorative nomens / attributives / periphrases. The lexical and semantic disproportion between these sets is explained in connection with the need to emphasize a threatening factor under conditions of socio-historical upheavals.

This scientific work also outlines prospects for further research related to the exploration of linguistic mechanisms for representing axiological categories in various genres and discourses. Such research will enable a deeper understanding of the functioning patterns of nationally significant concepts in modern Ukrainian linguistic culture.

Key words: axiological circle, ameliorative evaluation, pejorative evaluation, “friend – foe” opposition, self-identification, diary discourse.

Постановка проблеми. Антропоцентричний вимір сучасних наукових розвідок спрямовують дослідницькі погляди на вивчення унікальних мовно-мовленнєвих явищ у проєкції на індиві-

дуальні, психологічні, соціальні, історичні, культурні, політичні чинники розвитку конкретного суспільства, позаяк «кожна мова відображає певний спосіб сприйняття і пояснення дійсності,

притаманний лише тому народові (нації), який є її носієм» [1, с. 3]. З огляду на це особливої актуальності набуває докладне вивчення специфіки вербалізації та функціонування концептосфери українців, у якій свідомо чи несвідомо віддзеркалено реальність у лінгвокультурній площині. Вибір опозиції «СВІЙ – ЧУЖИЙ» для аналітичного вивчення цілком очевидний і закономірний, оскільки вона «пронизує всю культурно-історичну традицію української етноспільноти і має універсальний характер, бо в основі будь-якого колективного, масового, народного, національного світосприйняття лежать механізми розмежування свого і чужого» [1, с. 4]. Виструктурована й усвідомлена сутність концептів «СВІЙ» і «ЧУЖИЙ», поза всяким сумнівом, для кожного є елементом етносвідомості, національної самоідентифікації, а як наслідок – оперття для відчуття внутрішньої та зовнішньої безпеки, тому що «своє» – це знайоме, зрозуміле, сподіване, незагрозливе. Такі когнітивні висновки, виструктуровуючись у цілісне поняття менталітету й формуючи мовну картину світу, здатні сформувати життєво необхідні етнічні кордони, що, як вдало помітив Ф. Барт, «спрямовують соціальне життя у певне річище, і це тягне за собою складну організацію поведінки та соціальних стосунків» [3, с. 7].

До того ж вибір саме діарійного дискурсу для вивчення не є випадковим, позаяк «щоденникові записи цікавлять дослідників не тільки з погляду фактографічної специфіки, здатності конкретизувати окремі факти історії, але й завдяки яскраво вираженим у них громадським та інтимно-особистісним інтонаціям, що сприяють пізнанню особливостей і епохи, і постатей самих діаристів – інтерпретаторів історичних подій, які вони самі чи їхні сучасники вважають значними, важливими» [5, с. 7], а це, у свою чергу, закладає цеглинки в підмурок вибудовування цілісної аксіологічної мовної картини світу українців, яка віддзеркалює етноспецифічні маркери національної тожсамості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема внутрішньої і ментальної одмінності представників різних народів, як і будь-яка опозиційність, привертала увагу ще античних мислителів. Сучасні науковці в галузях філософії, культурології, психології, соціології, лінгвістики (М. Бубер, Б. Вальденфельс, Е. Гідденс, О. Дубчак, Г. Ковальова, О. Кривицька, К. Мальцева, О. Мельник, О. Селіванова, Т. Семашко, Е. Сміт і багато інших) одностайні в тлумаченні опозиції «СВІЙ – ЧУЖИЙ» як універсальної й такої, що «є невід’ємною складовою онтологічних уявлень

щодо бінарної структури світу <...> для національної картини світу ця опозиція є основною: у найзагальнішому вигляді національна ідентичність виступає способом проведення відмінностей між тими, хто належить до нашого співтовариства і тими, хто до нього не належить» [2, с. 85]. Саме цю тезу вважаємо релевантною як дослідницьке оперття для нашої статті, оскільки вважаємо, що проведення демаркаційної межі між поняттями «свій» і «чужий» є насправду життєво принциповим для українців в усі історичні часи. Погляди лінгвістів повсякчас звернені на заповнення лакун у питанні вербалізації національно специфікованих концептів, зокрема й антиномійної пари «СВІЙ – ЧУЖИЙ», однак для максимально укладеного формування арсеналу мовних експлікаторів варто доповнювати його відомостями про особливості лінгвальної репрезентації в різних дискурсивних умовах, що обґрунтовує актуальність цієї праці.

Постановка завдання. Метою пропонованої розвідки є з’ясування лінгвальної та аксіологічної специфіки вербалізації в «Щоденникові болю і тривоги» Ольги Яворської концептуальної опозиції «СВІЙ – ЧУЖИЙ».

Виклад основного матеріалу. Спираючись на розроблену раніше концепцію аксіологічних кіл, базовану на специфіці процесу автокомунікації та на парадигмі «Я-образів» щоденникаря (див.: [7]), у діаріюші О. Яворської доволі чітко виструктуровуємо аксіологічні кола «Я-громадянин», «Я-miteць», «Я-особистість», «Я з-поміж людей» і «Я-довкілля», репрезентативний потенціал яких є неоднаковим з огляду на тематичний ареал аналізованого щоденника: «Це мозаїка щоденникових записів, поетичних замальовок, витяги з листів друзів та одностудців, що відображають події, зафіксовані протягом двох буремних років відчайдушної боротьби українського народу за власну Гідність, цілісність та соборність України» [8, с. 2].

Хронологічно щоденникові записи О. Яворської охоплюють період від 25 жовтня 2013 року до 31 грудня 2015 року, тому цілком закономірним є те, що магістральним з-поміж виявлених є аксіологічне коло «Я-громадянин», Егосектори якого «Я-Україна», «Я-суспільство», «Я-політика» перебувають у тісній контекстуальній сув’язі, генералізованій у аксіологічно марковану дихотомію «СВІЙ – ЧУЖИЙ», яка є природним параметром «оцінювання навколишнього і внутрішнього світу людини, що забезпечує усвідомлення людського Я, та належить до універсальних людського мислення» [6, с. 113].

Описувана далі аксіологічна опозиція концептів умотивована насамперед геополітичною, ідеологічною й (принципово важливо!) підживлюваною зовні поляризацією / строкатістю суспільства, що досягла свого чергового історичного піку наприкінці 2013 року й пролягає червоною ниткою в «Щоденнику болю і тривоги», історичним тлом якого є три ключові події 2013–2015 років: Революцію Гідності, анексію росією українських територій та воєнні дії на сході України. Опозиція «СВІЙ – ЧУЖИЙ» у кожному із цих умовних періодів експлікована передовсім оцінно забарвленими номенами та має власну змістову й лінгвальну специфіку.

Природно, в аналізованому щоденниковому дискурсі умовна аксіологічна шкала дихотомії «СВІЙ – ЧУЖИЙ» стабільно корелює з універсальними метафізичними оцінними парами «ХОРОШИЙ – ПОГАННИЙ» і «ДОБРО – ЗЛО», оскільки в часи гострих протистоянь і потрясінь інстинкт самозбереження й виживання змушує людину чітко ідентифікувати, хто є свій, а хто – чужий. «СВІЙ» – то однокласник, друг, товариш, побратим, захисник, це той, хто на одному боці й матеріальних, фізичних, і світоглядних барикад. «ЧУЖИМ» же в описуваному історичному контексті дає влучне визначення сама авторка діаріуша Ольга Яворська: «...ті, хто втратив відчуття гідності і національної гордості <...> хто зазіхає на нашу виміряну незалежність» [8, с. 75]. Таке потрактування щоденникарки цілком узгоджується з влучним дефінуванням цього концепта О. Дубчак: «Основними критеріями для виділення лінгвокультурних типажів „чужаків“ в українській мовній картині світу є територіальна належність, віросповідання, соціальний статус, зовнішність, мовні й мовленнєві особливості, тип поведінки на „своїй“ („нашій“) території, етнокультурна унікальність» [1, с. 15]. В аналізованому діарійному просторі вербалізатори опозиції «СВІЙ – ЧУЖИЙ» цілком логічно специфіковані відповідним меліоративним і пейоративним маркуванням.

У період письменницької рефлексії подій Євромайдану / Революції Гідності (записи, датовані 25.10.2013 ~ 01.03.2014) аксіоло-

гійне коло «Я-громадянин» в оптиці дихотомії «СВІЙ – ЧУЖИЙ» сфокусоване передусім на протиставленні учасників революційних подій (див. схему 1).

Аксіологічно маркований репрезентаційний комплекс «своїх», по суті, не має чітко вираженого ядра та периферії або типового засобу вираження. З-поміж оцінно забарвлених експлікаторів спостерігаємо певну структурно-семантичну строкатість, позаяк до них увійшли субстантиви й субстантивовані ад'єктиви – номени на позначення тих, хто виборював українську демократію, європейський вибір або підтримував протестний рух: *беззахисні, відчайдухи, месники, патріоти, ангели, сміливці, як героя, найкращі, найсміливіші* та ін. Водночас фіксуємо з-поміж них і відносно оцінно нейтральні одиниці, як-от: *євромайданівці, повстанці, добровольці* тощо.

Порівняно розмаїтішим є корпус зафіксованих вербалізаторів «своїх» у формі словосполучень, у яких носієм оцінного маркера здебільшого є атрибутивний компонент: *мирні студенти, мирні протестувальники, нескорені українці; патріотична молодь*; або в яких атрибутив суттєво посилює оцінну конотацію номена: *найчарівніший цвіт, Небесні ангели, саможертвований лицар*.

На окрему увагу заслуговують розлогі, поширені синтаксеми, що виконують називну функцію, іменуючи учасників протесту. З-поміж зафіксованих прикладів подибуємо й описові підрядні конструкції, і складні словосполучення, як-от: *ті, хто насмілювався виступити проти антиукраїнського режиму; були живими людьми, які грудьми захистили нашу свободу, українцями з чисто людськими прагненнями; символи Світла і нескореності; символ боротьби за гідність і честь українця* а також узуальні перифрастичні конструкції: *Небесна Сотня; цвіт української нації*.

Типологічно співвідносними, але структурно-семантично більш пістрявими є засоби вираження «чужих» у контексті майданівського протистояння, зокрема цим синтаксемам властива багатша композиційна організація (на нашу думку, це спричинено тим фактом, що негативне / неприємне завжди привертає більше уваги й провокує яскравішу реакцію та сильнішу потребу омов-

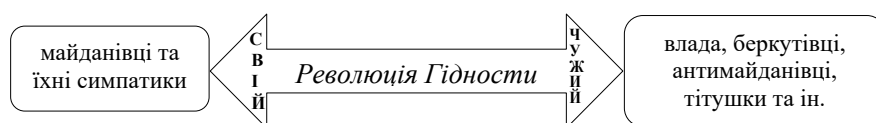

Схема 1. Учасники революційних подій 2013–2014 рр. у контексті дихотомії «СВІЙ – ЧУЖИЙ»

лення її; часом це вмотивовано безпековим питанням, позаяк негативне може загрожувати життю й здоров'ю самого мовця або його оточення).

Авторка аналізованого щоденника для номенування ворожих, антимайданівських сил використовує доволі неоднорідний спектр оцінних об'єктів засобів. Насамперед вона вдається до субстантивів і субстантивованих ад'єктивів, що є загалом традиційним і найпродуктивнішим засобом номінації, позаяк це іманентна функція таких одиниць: *кати, кайни, окупант, «тітушки», шизофреніки, «беркутівці», безликі*. Прикметно, що для інтенсифікації їх пейоративного значення щоденникарка додає аксіологічно марковані атрибутиви, переважно епітетного штибу: *найпотворніші пекельні демони; [жорстокість] продажних нікчем; найлютіші, наймерзенніші бандити; несамовиті «беркутівці»; нові «визволителі»; ненависні силовики; захищені до зубів, несамовиті у своїй люті «беркутівці»*. Використовує Ольга Яворська й перифрастичні структури, що апелюють до історичних паралелей із загарбниками попередніх епох: *орда «Беркута»; страшна армія Батия*. На окрему увагу заслуговує фрагмент, негативного оцінного значення в якому авторка досягає за рахунок промовистого порівняння «чужих» на Євромайдані з іншими «чужими» з відносно нещодавнього періоду історії нашого народу: *Хіба не так само жорстоко розправлялися з мирним населенням Західної України переодягнені в бандерівську форму енкаведисти?* Функцію опису ворожої сторони протистояння послідовно виконують і підрядні конструкції: *ті, які служать і вашим, і нашим; влада, яка залила центр української столиці кров'ю та ін.*

В умовній другій частині діаріуша Ольги Яворської, що стосується анексії Криму й початку воєнних дій у східних областях України (записи, датовані 02.03.2014 ~ 31.12.2015), опозиція «СВІЙ – ЧУЖИЙ» природно корелює із віковичним протистоянням «Україна – росія», що вийшло на нове історичне коло. З цієї причини аналізована корелятивна пара концептів має іншу репрезентаційну природу (див. схему 2):

Найперше упадає в очі різноманітність і семантична непропорційність варіацій вербалізаторів «своїх» і «чужих». «Свої» в аналізованому історичному проміжку – це *патріоти, герої, хлопці, бійці, месники, кіборги, безіменні, найкращі; українські патріоти, українське військо, захисники Української держави; мертві зорі*. Перелік мовних репрезентацій формують окремішні субстантиви й субстантивовані ад'єктиви із прямим лексичним значенням, атрибутивні сполуки й авторський перифраз.

Натомість «чужі», до яких авторка природно зараховує представників окупаційної влади, росію й російські регулярні війська, російських найманців, сепаратистів і колаборантів, як і в попередній виокремленій та проаналізованій групі, експліковані непорівнювано більшою кількістю структурно-семантичних варіантів одиниць. Щодо передумов такої диспропорції в негативній і позитивній маркованих одиницях у нашому мовленні логічно розмірковує Т. Семашко: «У наборі значень, які складають інформаційний (поняттєвий) мінімум поняття “чужий”, в українській мовній картині світу (на її сучасному етапі) чітко простежується розуміння “чужого” як “негативного”, “небезпечного”, “ворожого”. З цього приводу Е. Бенвеніст зауважує, що в кореляції до “чужий” – обов'язково ворог. Причина цього завжди в тому, що “народжений зовні” – завідомо ворог» [4, с. 241]. Від себе додамо, що в контексті українсько-російського протистояння (яке так чи так мало місце й під час подій Революції Гідності) репрезентація «чужого» із семами ‘ворог’ і ‘небезпека’ є неминучим. Більшість зафіксованих у «Щоденникові болю і тривоги» субстантивів-номенів «чужих» саме із таким узуальним пейоративним складом: *завойовники, окупанти, найманці і провокатори, загарбники, злочинці, бандити, бандити-убивці, ворог, «захисники», москальсько, «браття», завойовники, вороги і мародери, бойовики, терористи, покидьки, найманці і волоцюги, смертоносці, упирі, кати, москальня, сепаратисти, провокатори, малороси, «донецькі», україноненависника*.

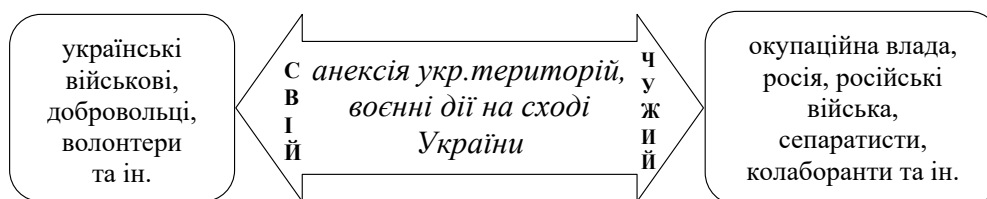

Схема 2. Учасники початку російсько-української війни (2014–2015 рр.) у контексті дихотомії «СВІЙ – ЧУЖИЙ»

Іменуючи супротивників і зрадників України, Ольга Яворська, авторка аналізованого діаріуша, майстерно добирає здебільшого художні атрибутиви, ніби щоразу гострить письменницьке перо, як лезо, що має здолати ворога: озброєні до зубів молодики, окупаційна влада, юрби зрадників, московські агенти і шпигуни, здичавілі завойовники, нахабні покидьки, перевертні зі Сходу, перевертні й кримінальні злочинці, вишколені головорізи, страшна загроза, одурманені східняки, московська ненажерлива душа, істоти без совісті і честі, москаль ненаситний, російські найманці, зомбовані проросійські зайди, деморалізовані етнічні росіяни, лиха орда, московські зажерливі гени, найманці із Сербії, путінські пройдисвітти, путінських бандформуваль, російських шовіністів. Часом охуждена оцінка «чужих» репрезентована складними, багатокомпонентними структурами, як-от: люті злочинці, іменовані «бісами», «чеченами» та іншими лиховісними кличками; орда, що складається із найманців і волоцюг, – безбожна і дика. Почасти така розмаїтість арсеналу аналізованих експлікаторів викликана й різноманітністю «чужих», яку вже було сформульовано раніше.

На окрему увагу заслуговує й низка варіантів назв країни «чужих», найбільшу продуктивність з-поміж яких, крім загальноприйнятого оніма, засвідчили юкстапозитні утворення: *держава-завойовник, держава-гнобитель, держава-диктатор, держава-вампір*. Носієм аксіологічно маркованого значення послідовно виступає другий компонент у цих номенах, експлікуючи пейоративні семи 'жорстокість', 'небезпека', 'агресія' тощо. Окрім описаних вище, зафіксовано й кілька інших одиниць: *імперська Росія, потужний хижак, Московіє!* Природно не оминає увагою щоденникарка Ольга Яворська й очільника терористичної держави, якого іменує диктатором, чудовиськом, демонським слугою: *Тільки така держава-вампір, як Росія, могла виплекати таке чудовисько, яким є Путін* (15.11.2014); *Деся у серці ворухиться віра, що Україна витримає, а з демонським слугою щось станеться: він або сконає, або зазнає повного особистого краху* (16.11.2014); *Диктатори не зупиняються, їх треба зупинити* (02.12.2014).

Дихотомія «СВІЙ – ЧУЖИЙ», послідовно корелюючи із протиставленнями «ХОРОШИЙ – ПОГАНІЙ» і «ДОБРО – ЗЛО», у щоденниковому дискурсі Ольги Яворської повсякчас увиразнюється й употужнюється антитетичною композицією, що дає змогу яскравіше підсвітити експліцитне меліоративне та пейоративне забарвлення

опозиційних компонентів: *Як страшна армія Батия, як найлютіші, наймерзенніші бандити, як найпотворніші пекельні демони, «беркутівці» носилися по Майдану, з усієї сили гаратаючи беззахисних* (30.11.2013); *Найболючіше дивитися, як юрби зрадників на вулицях українських міст вітають із захопленням завойовників, лютих злочинців, іменованих «бісами», «чеченами» та іншими лиховісними кличками* (07.10.2014); *Відчайдухи майже голіруч кидаються на захищених до зубів, несамовитих у своїй люті «беркутівців»* (22.01.2014); *Не розумію, які шанси мають повстанці у цьому пеклі, оточеному ордою «Беркута»...* (22.01.2014); *Тільки тому, що ця влада служить не Богові і людям, а сатані* (24.01.2014); *Окупанти <...> називаючи патріотів фашистами, бендерівцями, екстремістами, свідомо чи несвідомо плутаючи Бандеру із Бендером* (07.03.2014); *Піднявся вільний дух над кривдним світом* (09.03.2014); *Посейбіч – ми, потойбіч – чорний блуд* (04.07.2014).

З-поміж синтаксико-стилістичних засобів увиразнення аксіологічного конотування вербалізаторів опозиції «СВІЙ – ЧУЖИЙ», крім антитези, відчутну продуктивність демонструє градація, що нагнітає емоційне обарвлення висловлення, надаючи йому більшої ілюквативної сили: *Не знаю, що чекає на народ, Міністерство освіти і науки, яке очолює Дмитро Табачник, – україноненависник, ксенофоб, один із лідерів імперського шовінізму, прямий наслідник Юди, що з цинічним оскалом прогрожує змінити історію України* (23.11.2013); *Росія – це держава-завойовник, держава-гнобитель, держава-диктатор* (13.12.2013); *...народ, який витримав кріпацтво, голодомор, репресію, депортацію, приниження, Чорнобиль, Майдан, знищити неможливо* (05.05.2014); *На вулицях українських міст чеченці, москалі, сепаратисти, до зубів озброєні терористи, які безперешкодно перетинають кордон України* (04.06.2014).

Висновки. Опозиція «СВІЙ – ЧУЖИЙ» у аналізованому щоденниковому дискурсі О. Яворської є визначальним аксіологічним маркером, що структурує мовну картину світу авторки зокрема й українців загалом у контексті суспільно-історичних подій 2013 – 2015 років. Вивчення вербалізаторів цих опозиційних концептів засвідчило їхню семантичну полярність, що послідовно корелює з універсальними опозиціями «ДОБРО – ЗЛО» та «ХОРОШИЙ – ПОГАНІЙ» з огляду на онтологічну природу концептів «СВІЙ» і «ЧУЖИЙ» і хронологічне тло діаріуша. Дослідження виявило спектр лінгвальних засобів, які актуалізують дихотомію, зокрема номінативні, атрибутивні та периф-

растичні конструкції. Необхідність розлогого з огляду на національно-культурну специфіку, без-
опису засобів омовлення цієї дихотомійної пари перечно, потребує подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дубчак О. П. Концептуальна опозиція «СВІЙ» – «ЧУЖИЙ» в українській мовній картині світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ 2009. 24 с.
2. Ковальова Г. Опозиція «свій – чужий» при формуванні національної ідентичності в контексті глобалізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філософія». 2009. Вип. 5. С. 84-91.
3. Мальцева К. Опозиція «своє / чуже» як культурна універсалія. *Наукові записки НаУКМА*. 2002. Т. 20–21. С. 6–10.
4. Семашко Т. Межі дихотомії «свій» – «чужий» в аспекті етнічної стереотипізації. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. Вип. II (24), 2014. С. 238–242.
5. Сирко І. М. Сучасне щоденниковознавство : бібліографічний покажчик. Дрогобич : Посвіт, 2013. 318 с.
6. Сирко І. М. Щоденниковий дискурс емігрантів: «українська мова» у фокусі дихотомії «свій – чужий». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 32(1), С. 113–117.
7. Степаненко М., Дейна Л. Суб'єктивна та об'єктивна оцінка в українському щоденниковому дискурсі. *Полтава : Дивосвіт*, 2018. 268 с.
8. Яворська О. Щоденник болю і тривоги. Львів : Апріорі, 2016. 184 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025